

*К. М. Павицька, Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова*

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВИХОВАННЯ ПОВАГИ ДО ДИТИНИ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Павицька К. М.

Результати дослідно-експериментальної роботи з виховання поваги до дитини у майбутніх учителів

У статті розглядається проблема виховання у майбутніх учителів поваги до дитини. Подано результати дослідно-експериментальної роботи з виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів.

Ключові слова: майбутні учителі, повага до дитини, виховання, дослідно-експериментальна робота.

Павицкая Е. Н.

Результаты опытно-экспериментальной работы по воспитанию уважения к ребенку у будущих учителей

В статье рассматривается проблема воспитания у будущих учителей уважения к ребенку. Подано результати опытно-экспериментальной работы по воспитанию данного качества у студентов в учебно-воспитательном процессе педагогических университетов.

Ключевые слова: будущие учителя, уважение к ребенку, воспитание, опытно-экспериментальная работа.

На сьогодні, в епоху глобалізації, актуальним постає питання формування гуманної, високо моральної та духовно багаті особистості. Зважаючи на це, а також відповідно до прагнення України до євроінтеграції пріоритетною виступає проблема виховання шанобливого ставлення до людини у сучасній учнівській молоді, зокрема поваги до дитини у майбутніх учителів.

Аналіз стану досліджуваної проблематики у педагогічній теорії засвідчує, що проблемі формування гуманізму, моральних якостей та ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів присвячено ряд праць таких науковців як К. Байша,

Г. Васянович, М. Горда, І. Зязюн, О. Кузнєцова, О. Мудрик, М. Сова, С. Чернікова та ін. Звертаємося і до праць представників західної гуманістичної психології (Р. Бернса, Е. Еріксона, К. Роджерса, А. Маслоу та ін.), у яких відображено ідею цілісності та унікальності особистості, її безумовної найвищої суспільної цінності. Проблемі особистісно-орієнтованого виховання присвячено дослідження І. Беха [1], який акцентує увагу на особистісно-розвивальному підході, що забезпечує вплив духовно-моральної культури людства на особистість.

Зважаючи на актуальність поставленої проблеми, мета нашої статті полягає у висвітленні результатів дослідно-експериментальної роботи з виховання у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічного університету.

Поняття “повага до дитини” розуміємо як складну інтегративну, динамічну моральну якість, яка базується на мотивах ціннісного ставлення до дитини, системі певних морально-етичних знань та гуманних вчинках майбутніх учителів стосовно учнів.

З метою підвищення рівня вихованості поваги до дитини у майбутніх учителів була розроблена і впроваджена технологія виховання окресленої якості у студентів педагогічних університетів. Основна ідея означеної технології полягала у тому, що ефективність виховання поваги до дитини у студентів вищих педагогічних закладів у навчально-виховному процесі підвищиться, якщо забезпечити дотримання певних педагогічних умов та за впровадженні спеціального навчально-методичного забезпечення, зміст якого ґрунтується на реалізації компонентів в їх тісному поєднанні, що передбачають знання студентів з визначеної проблеми та оволодіння ними доцільними формами та методами реалізації певного виду діяльності, усвідомлення значущості окресленої проблеми та можливість упровадження отриманих знань, вмінь та навичок у практичну діяльність.

Ґрунтуючись на діалогічному підході технологія виховання у майбутніх учителів поваги до дитини передбачала рівноправність та свободу думок

суб'єктів навчально-виховного процесу, можливість творчої діяльності тощо, що надає їй виняткового значення. Вважаємо важливим у формуванні особистості студентів орієнтацію виховного процесу на особистісні структури, зокрема такі як ціннісні орієнтації, моральні та загальнолюдські якості майбутніх учителів.

Технологічну складову моделі виховання окресленої якості у студентів педагогічного університету утворювали наступні елементи: курс “Виховання у майбутніх учителів поваги до дитини”, який складався із трьох модулів (перший включав характеристику поваги як духовно-моральної цінності, основні ідеї гуманістичної моралі, погляди педагогів, які сповідували гуманізм та шанобливе ставлення до вихованців; питання другого блоку були направлені на формування у студентів почуття поваги та шанобливого ставлення до учнів шляхом залучення механізмів емоційно-ціннісної сфери їх свідомості; третій блок пов'язаний із методикою вивчення особистості дитини, методами самопізнання, самовиховання тощо); методичні рекомендації для викладачів, наставників та методистів; виховні заходи, які проводилися в позааудиторний час та під час педагогічної практики.

Запровадження дослідницької технології відбувалося під час навчально-виховного процесу, на початковому етапі проходження педагогічної практики. Ми усвідомлювали, що проведення лише семінарських занять є недостатнім для підвищення рівня вихованості поваги у майбутніх учителів, оскільки вони потребують й інших методів для набуття ними професійно необхідних навичок та умінь. Із цих міркувань розроблену нами тренінгову програму було доповнено курсом лекцій, у яких розкривались основні поняття теми, розглядалася їх сутність. До кожної теми було підготовлено перелік завдань та питань для самостійної роботи студентів. Разом з цим, запропоновано тематику виховних заходів для позааудиторної роботи студентів. Заняття проводилися тричі на тиждень з такою періодичністю: лекційні заняття закріплювалися семінарами-тренінгами, після опрацювання трьох тем програми відбувалося їх чергування з виховними позааудиторними заняттями.

Підкреслимо, що однією із основних та найефективніших форм, які були використані у процесі навчально-виховному для виховання майбутніх учителів ми вважаємо тренінг, який покликаний залучити вихованців до активних форм роботи, спрямованих на заохочення студентів до вияву поваги до іншого, набуття уміння викликати довіру розуміння, тактовність тощо.

Серед інших методів, які застосовувалися у експериментальній роботі, були такі інтерактивні методи, які, у свою чергу, виступали компонентами тренінгу: презентація (інформаційні повідомлення, міні-лекція), інструктаж і коментарі тренера, питання і відповіді, групова дискусія (наприклад, круглий стіл), вправи, демонстрації, тестування, мозковий штурм, рольові та імітаційні ігри, читання посібників (текстів), підготовка і захист проектів, моделювання ситуацій, проведення тестів та анкет тощо.

Під час проведення тренінгів ми використовували методики та елементи тренінгових технік А. Гольдштейна, Девіда В. Джонсона, І. Авдєєвої та І. Мельникової, В. Ромека, авторські методики Н. Дятленко, І. Руснак, Н. Ключєвої та М. Свістун, які ми модифікували, враховуючи особливості та специфіку підготовки студентів вузу та досліджуваної проблематики.

У ході проведення дослідної роботи застосовувався диференційований підхід у розподілі студентів за різними рівнями вихованості поваги до дитини під час проведення окремих заходів зі студентами (додаткові консультації, індивідуальна допомога, бесіди тощо надавалися студентам із низьким рівнем вихованості досліджуваної якості), що сприяло підвищенню рівня сформованості досліджуваної якості у неуспішних студентів.

Під час формувального етапу експерименту було проведено ряд заходів для підготовки викладачів, методистів та наставників, які працювали із студентами експериментальних груп. З метою просвітницької роботи для педагогів було розроблено методичні рекомендації, які спрямовані на їх підготовку з організації ефективного виховного впливу на студентів вузу. Також ми надали педагогам план проведення занять, де зазначалися тема, зміст, мета, рекомендувалися форми, методи та прийоми формування окремих

аспектів шанобливого ставлення студентів до учнів, розкривалися основні поняття, пояснювалися виконання окремих вправ та методик.

Після зустрічей з педагогами проводили групові та індивідуальні консультації, викладачі ділилися своїми враженнями та обмінювалися порадами із посилення виховних впливів на молодь.

З метою виявлення динаміки у рівнях вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини було проведено два контрольні зрізи: перший на початку експериментальної роботи на рівні констатації (початковий), та другий по завершенню формувального етапу експерименту (завершальний), який за методикою був аналогічним тому, що застосовувався нами у процесі констатації. Виміри здійснювалися за показниками кожного з визначених нами компонентів, а саме: когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний. Також здійснювалася статистична обробка отриманих експериментальних даних та їх порівняння.

Проведені зрізи за показниками когнітивного компонента якості засвідчили, що у студентів, які брали участь в експериментальній роботі, значно підвищився рівень обізнаності з морально-етичними нормами та гуманістичними цінностями, що регулюють стосунки, із сутністю поваги, її значенням для людини та дитини зокрема, основними способами прояву у взаєминах.

Більшість майбутніх учителів почала виявляти усвідомлення необхідності виконання гуманних дій та здійснення морального вибору з урахуванням принципу поваги; були відзначені досить повні і правильні уявлення щодо сутності таких понять, як „гуманізм”, „повага”, „гідність” тощо.

Як засвідчують дані отримані на початку експериментальної роботи кількість студентів, які перебували на високому рівні вихованості досліджуваної якості за показниками когнітивного компонента, становила лише 27 (12,9%) студентів контрольних і 20 (12,9%) студентів експериментальних груп. Найбільша кількість майбутніх учителів як в контрольних (115 студентів), так і в експериментальних (84 студентів) групах була віднесена нами до

оптимального рівня, що у відсотковому відношенні дорівнювало відповідно 54,6% і 54,2%.

Після завершення формувального етапу зміни спостерігалися в обох групах. Однак у контрольних групах ці зміни були незначними (лише 1 студент перейшов з низького рівня на середній рівень), що відбувалося за рахунок посилення уваги до питань виховання поваги до дитини в традиційному змісті навчально-виховного процесу вузу.

В експериментальних групах позитивні зрушення стосувалися значної кількості студентів, що дозволило збільшити кількість студентів оптимального рівня на 18 чоловік, на які зменшився середній рівень. На рівні, який був позначений нами як низький, в експериментальних групах залишилося усього 3 студента (2%).

Наступний напрям діагностики проходив у рамках емоційно-ціннісного компонента і передбачав виявлення наявності у студентів емоційно-позитивного ставлення до моральних норм, що регулюють прояви поваги до особистості дитини; вміння оцінювати ситуацію з погляду необхідності прояву поваги, бажання виявляти емпатію, запобігати зневажливим учинкам, приниженню; визнання дитини цінністю; налаштованість на прояви поваги у взаєминах під час педагогічної співпраці тощо.

Із отриманих результатів роботи, проведеної в експериментальних групах, можна підсумувати, що робота справила позитивний вплив на вихованість у майбутніх учителів показників емоційно-ціннісного компонента досліджуваної якості. Це набуло підтвердження в кількісних результатах, що розглядалися нами як характеристики якісних показників у структурі особистості майбутніх учителів.

Так, якщо до початку формувального етапу експерименту на високому рівні за показниками емоційно-ціннісного компонента перебувало лише 24 (15,5%) студентів, то після його завершення ця кількість зросла до 65 (41,9%) чоловік. Значно скоротилася чисельність студентів, які за вихідними даними належали до низького (28 (18,0%) студентів до формувального етапу

експерименту і 4 (2,6%) – після його завершення) та середнього (62 (40,0%) студенти до формувального етапу експерименту і 13 (8,4%) – після його завершення) рівня вихованості поваги до дитини.

Важливим показником вихованості певної особистісної якості виступає поведінкова сфера, що відображає реальні дії і поведінку особистості та є свідченням (у сукупності з попередніми складовими) інтеріоризованості певних цінностей, норм, правил, ідей, уявлень, переконань. З огляду на це, ще одним напрямом проведення заключного зрізу було визначено той, що співвідносився з показниками діяльнісного компонента вихованості у студентів поваги вихованців.

Як засвідчують одержані дані, в експериментальних групах унаслідок посилення виховного впливу позааудиторної роботи, проведення тематичних виховних годин та заходів та застосування інших методів у показниках діяльнісного компонента відбулися позитивні зрушення. Кількість студентів (59 (38,1%) чоловік), які на початку роботи були віднесені нами до високого рівня досліджуваної якості, збільшилася на 5,8% і тепер становила 68 (43,9%). Набуття студентами (+13,5%) певних рис шанобливої поведінки стало передумовою переведення їх з середнього рівня на оптимальний – 56 (36,1%) студентів. Зменшилася кількість тих студентів, які належали до середнього рівня. До низького рівня ми (зважаючи на результати заключного зрізу) не віднесли жодного студента.

Таким чином, у результаті проведення заключних зрізів, спрямованих на вимірювання вихованості майбутніх учителів показників структурних компонентів поваги до дитини, показало їх підвищення за високим та оптимальним рівнями і зниження за середнім та низьким рівнями.

На основі одержаних нами сукупних результатів за структурними компонентами були визначені загальні рівні вихованості у студентів (в контрольних та експериментальних групах) досліджуваного особистісного утворення, простежена їхня динаміка від початку формувального етапу експерименту до його завершення (табл. 1).

Рівні вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини
до і після завершення експериментальної роботи

Рівні	До експерименту				Після експерименту			
	Контрольні групи		Експериментальні групи		Контрольні групи		Експериментальні групи	
	Абс. числа	%	Абс. числа	%	Абс. числа	%	Абс. числа	%
Високий	44	20,9	34	21,9	46	22	63	41,7
Оптимальний	72	34,3	53	34,2	75	35,6	70	45,1
Середній	70	33,3	50	32,3	66	31,4	20	12,9
Низький	24	11,5	18	11,6	23	11	2	1,3
Разом	210	100	155	100	210	100	155	100

З даних табл.1 видно, що за результатами констатувального етапу до високого рівня вихованості досліджуваної якості в експериментальних групах належало лише 34 студентів (21,9%). Найбільша їх кількість – 103 студента (34,2% та 32,3%) перебували на оптимальному та середньому рівнях досліджуваної якості. Була визначена група (18 студентів, 11,6%), представники якої за сукупністю показників перебували на низькому рівні вихованості поваги до дитини.

У процесі експериментальної роботи в групах, що об'єднували студентів з певними рівнями, відбулися суттєві зрушення. На 18,8% збільшилася кількість студентів, для яких характерним був високий рівень поваги. До 1,3% студентів (на початку роботи 18 студентів) зменшилася група тих, які перебували на низькому рівні, що становило 10,3%. Підкреслимо, що найбільш суттєвий результат експериментальної роботи вбачаємо в тому, що низький рівень був виявлений під час заключних зрізів лише у 2 студентів (1,3%).

На основі даних, наведених у табл.1, можна простежити динаміку рівня вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини. В експериментальних

групах вона становила: для високого рівня: $40,7 - 21,9 = +18,8\%$, для оптимального: $45,1 - 34,2 = +10,9\%$, для середнього: $12,9 - 32,3 = -19,4\%$ і для низького: $1,3 - 11,6 = -10,3\%$.

У контрольних групах не спостерігалось суттєвих зрушень у рівнях вихованості досліджуваних якостей. Так, вихідні дані для високого рівня становили 20,9% студентів, для оптимального рівня – 34,3% студентів, для середнього рівня – 33,3% і для низького рівня – 11,5% студентів.

Відповідно до результатів заключних зрізів, картина рівнів виховності у студентів контрольних груп поваги до дитини мала такий вигляд: високий рівень – 22% студентів, оптимальний рівень – 35,6%, середній рівень – 31,4% і низький рівень – 11%.

Їхня динаміка мала такий вигляд: високий рівень: $20,9 - 22 = +1,1\%$, оптимальний рівень: $34,3 - 35,6 = +1,3\%$, середній рівень: $33,3 - 31,4 = +1,9\%$, низький рівень: $11,5 - 11 = -0,5\%$.

Отже, вивчення рівнів вихованості у майбутніх учителів поваги до дитини на завершальному етапі дослідження, показало, що найбільш значимі якісні та кількісні зміни, які вплинули на розвиток як окремих компонентів так і досліджуваної якості у цілому, відбулися у студентів ЕГ, що підтверджує ефективність апробованої технології виховання відповідної якості у студентів.

Таким чином, результати формуального етапу експерименту, й зокрема позитивна динаміка показників високого рівня сформованості у майбутніх учителів поваги до дитини у навчально-виховному процесі педагогічних університетів, підтвердили ефективність і правомірність висунутої на початку дослідно-експериментальної роботи гіпотези.

Такі позитивні зрушення відбулися завдяки організованій нами систематичній та цілеспрямованій роботі, яка ґрунтувалася на принципах особистісно-орієнтованого виховання, діалогічній співпраці учасників взаємин навчально-виховного процесу, забезпеченні активної позиції вихованців тощо та визначених педагогічних умов, які сприяли формуванню у студентів шанобливих взаємин із учнями.

Отже, проблема виховання студентської молоді є однією із найактуальніших педагогічних проблем і на сьогодні вимагає різнопланового дослідження. Зокрема подальшого вивчення і наукового обґрунтування потребують питання змісту та технологій формування у майбутніх учителів гармонійних взаємин із учнями певних категорій, наприклад, конфліктними дітьми, неуспішними учнями тощо.

Література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Підручник. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с.

Pavytska K.M.

The results of experimental work on upbringing of future teachers for respect for child.

The article deals with the problem of upbringing of respect for child in future teachers. The results of experimental work on upbringing of this quality in students of pedagogical universities are given.

Key words: students, future teachers, respect for child, upbringing, experimental work.

Відомості про автора:

Павицька Катерина Миколаївна – викладач кафедри іноземних мов Інституту природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Основні наукові інтереси зосереджено навколо проблематики морально-етичного виховання майбутніх вчителів.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2012

Прийнято до друку 25.01.2013